

Janez Malačič*

Prebivalstvena politika Slovenije: Od pasivnega prilagajanja spremembam k aktivnemu oblikovanju vzdržnega obnavljanja prebivalstva

POVZETEK

Besedilo obravnava prebivalstveno politiko (PP) Slovenije na njeni poti iz druge Jugoslavije v samostojnost in naprej v EU. PP je tesno povezana z demografskimi razmerami, ki se v Sloveniji in v EU na več področjih zaostrejejo. Takšen demografski razvoj je izziv za PP. Za Slovenijo postajajo vse bolj pomembni zametki PP, ki nastajajo že dalj časa na ravni EU. Posebej intenzivni so na področju migracij, staranja prebivalstva in njegovih posledic, zagotavljanja primernih pokojnin, pa tudi na področju vrnitve k demografski rasti ter zagotavljanju ravnotežja med generacijami in fazami življenjskega cikla posameznika. V Sloveniji je bilo vse to premalo opaženo in še manj vgrajeno v lastno PP. Zato bo potreben miselni preskok od pasivnega prilagajanja intenzivnim demografskim spremembam k aktivnemu oblikovanju dolgoročno vzdržnega obnavljanja prebivalstva.

Ključne besede: prebivalstvena politika, Slovenija, Evropska unija, vzdržno obnavljanje prebivalstva.

Population policy in Slovenia: From the passive observation to the active mitigation towards sustainable population development

ABSTRACT

The population policy (PP) of Slovenia and its transition from the second Yugoslavia to the European Union (EU) is analysed in the paper. Recent demographic developments in Slovenia and EU have brought numerous population policy challenges. Therefore, EU has prepared different green papers tackling PP issues. Migration, population ageing and its consequences, adequate pensions as well as the return to the demographic growth and sustainable generation replacement have been more important issues covered. The EU PP developments have been hardly noticed in Slovenia. Consequently, PP paradigm change

*Ekonomska fakulteta Univerze v Ljubljani / Kardeljeva ploščad 17, 1000 Ljubljana, Slovenija

1. Uvod

Obravnavna prebivalstvene politike (PP) v državi ali regiji je praviloma tesno povezana z njenimi demografskimi razmerami. Kljub temu pa se tukaj ne moremo podrobneje ukvarjati z analizo novejših demografskih razmer v Sloveniji. To je bilo večkrat opravljeno na drugih mestih (Malačič, 1984, 1999, 2005, 2008, 2010).

V tem besedilu uvodoma povejmo le, da so bile demografske razmere v Sloveniji v sklopu nekdanje države sorazmerno ugodne od konca demografskega prehoda v poznih 1950ih letih do začetka 1980ih let. Od začetka 1980ih let pa je prišlo do hitrega padanja rodnosti. Transverzalna oziroma koledarska T_f se je v obdobju od leta 1980 do 2003 znižala z 2,1 na 1,20, do leta 2012 pa se je dvignila na 1,58. Prilagojena T_f , ki upošteva prelaganje rojstev posameznih generacij v kasnejša leta starosti v primerjavi s prejšnjimi generacijami, se je znižala manj, vendar je tudi njena vrednost v Sloveniji v obdobju 1990 – 2010 v intervalu med 1,57 in 1,8 (Malačič, Sambt, 2014). Tudi te vrednosti so nizke, še posebej, če upoštevamo, da je prelaganje rojstev v višjo starost navzgor omejen pojav. Zato vse skupaj kaže, da je Slovenija ob začetku 21. stoletja vstopila v posebno kritično fazo demografskega razvoja. V letih od 1997 do 2005 smo imeli negativen naravni prirastek in tako višjo smrtnost kot rodnost. Temu je sledil nihaj naravnega prirastka nazaj na pozitivno vrednost. Rast prebivalstva ostaja v tem obdobju rahlo pozitivna, najbolj zaradi pozitivnih neto migracij. V času krize in še posebej od leta 2010 naprej pa se začnajo pojavljati novi problemi. To velja predvsem za neto migracije, ki se hitro odzovejo na krizne razmere. Kriza pa bo imela negativne posledice tudi na ostale demografske procese in s tem tudi na strukture prebivalstva.

Osnovne značilnosti demografskih razmer v Sloveniji in za primerjavo tudi v EU-28 lahko prikazemo s pomočjo izbranih osnovnih demografskih podatkov. Takšni podatki so

Tabela 1. Izbrani novejši demografski podatki za Slovenijo in EU-28.

	Slovenija	EU – 28
Prebivalstvo, 1. 1. 2013, v milijonih	2,1	505,2
Živorojeni, 2012, v tisočih	21,9	5199,6
Umrli, 2012, v tisočih	19,3	4999,3
Neto migracije, 2012, ocena v tisočih	0,6	910,4
T_f , 2012, število otrok na žensko	1,58	1,57
Starost matere ob prvem rojstvu, 2012, v letih	28,5	28,5
$e_{0,m}$, 2012, v letih	77,1	77,5
$\Delta e_{0,m}$, 1994–2012, v letih	7,0	5,3
$e_{0,f}$, 2012, v letih	83,3	83,1
$\Delta e_{0,f}$, 1994–2012, v letih	6,1	4,0
$e_{65,m}$, 2012, v letih	17,1	17,7
$e_{65,f}$, 2012, v letih	21,1	21,1

P ₆₅₊ , 2013, v %	17,1	18,2
P ₆₅₊ , 2050, (projekcija) v %	31,0	29,7
Mediana starosti P, 2013, v letih	42,2	41,9
Mediana starosti P, 2050, (projekcija) v letih	48,4	47,6
P ₆₅₊ /P ₂₀₋₆₄ , 2013, v %	26,9	30,0
P ₆₅₊ /P ₂₀₋₆₄ , 2050, (projekcija) v %	61,3	58,3

Vir: SL-13 in drugi viri SURS; European Demographic Data Sheet, 2006, 2012 in 2014. V tabeli je s T_r označena stopnja totalne rodnosti, z e življenjsko pričakovanje, z Δ sprememba in s P prebivalstvo.

V Sloveniji je leta 2013 živel nekoliko manj kot 0,42 odstotka prebivalstva EU-28. Po značilnostih demografskih procesov pa se naše prebivalstvo večinoma uvršča blizu povprečnih vrednosti povezave. Staranje prebivalstva pri nas danes še zaostaja za tistim v povezavi, projekcije pa kažejo, da bo proces staranja v Sloveniji zaradi nižje rodnosti, ki jo predvidevajo hipoteze v projekcijah, hitrejši. Sredi 21. stoletja bo imela Slovenija že bolj staro prebivalstvo kot EU-28.

Izbrani podatki v tabeli 1 imajo ilustrativno vlogo. Zato jih posebej ne bomo omenjali in komentirali. Kljub temu pa je treba reči, da so tudi sami po sebi zelo zgovorni.

2. Prebivalstvena politika Slovenije na poti iz Jugoslavije v samostojnost in naprej v Evropsko unijo

Slovenija ni imela v obdobju po končanem demografskem prehodu nikoli celovite, formalno sprejete in dosledno izvajane PP, čeprav so naše demografske in širše družbene razmere to zahtevale. Namesto tega so bili prisotni vse do sedanjega časa delni elementi PP, ki so se v glavnem izražali v posebnih ukrepih socialne, ekonomske, izobraževalne, zdravstvene, stanovanjske in drugih politik, vendar niso nikoli vsebovali jasno in odkrito izraženih demografskih ciljev (Malačič, 1984; Malačič, 1990; Malačič, 2005; Malačič, 2006).

Konec demografskega prehoda v Sloveniji je okvirno sovpadal s koncem revolucionarne spremembe družbenega in ekonomskega sistema v drugi Jugoslaviji v poznih 1950ih letih. V naslednjem desetletju in pol se je v državi postopoma uveljavil liberalni odnos do splava. Formalno je bilo to sprejeto v zvezni in republiški ustavi leta 1974. 191. člen takratne zvezne ustave je zagotavljal pravico svobodnega odločanja o rojstvu otrok. Republiška ustava pa je to pravico nadgradila z obveznostjo družbe, da zagotovi potrebno izobrazbo, socialno varstvo in zdravstveno pomoč za uveljavljanje te pravice. Republiška resolucija o načrtovanju družine iz istega leta je uveljavila koncept svobodnega in odgovornega starševstva. Navedene osnovne politične odločitve iz 1970ih let so ohranile svoj pomen tudi kasneje. Ustava samostojne Slovenije je v besedilu 55. člena, ki je podobno kot prejšnje, preimenovala pravico v svoboščino (Ustava RS, 1992, str. XXIV).

Ne da bi se spuščali v posamezne podrobnosti, lahko za slovensko bivanje v drugi Jugoslaviji in za začetna leta samostojne slovenske države zapišemo, da se z vprašanji PP ni nihče izmed političnih predstavnikov oblasti posebej ukvarjal. Po osamosvojitvi

Slovenije se je PP preprosto izgubila med velikimi temami tranzicije. Tega ni spremenilo niti dejstvo, da je bila leta 1994 v Kairu organizirana velika Mednarodna konferenca OZN o prebivalstvu in razvoju in da je naše Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve prevedlo in v knjižni obliki izdalo Akcijski program konference (Akcijski program, 1994).

Samostojna in mednarodno priznana slovenska država je ponudila enkratno priložnost za kakovostno izdelavo, sprejem in uresničevanje takšne PP, ki bi bila v celoti prilagojena slovenskim nacionalnim, ekonomskim in širše družbenim interesom in ne bi bila pod vplivom ali celo narekom iz centrov preteklega jugoslovanskega prostora ali novejšje razširjene EU. Slovenska politika v dobrem desetletju po osamosvojitvi in do vstopa Slovenije v EU maja 2004 tega ne samo, da ni uresničila, ampak niti ni čutila in niti ni prepoznala potrebe in pomembnosti takšne politike za kakovosten prihodnji razvoj Slovenije. To se ni zgodilo kljub številnim opozorilom in pobudam strokovne javnosti, od strokovnih združenj do številnih posameznikov, vključno z avtorjem tega besedila. Največ, kar se je zgodilo, je bilo nekaj osnutkov dokumentov PP, ki so obležali v predalih ministrstev in sprejem Resolucije o politiki priseljevanja iz sredine 1990ih let v Državnem zboru. Slednji dokument je bil parcialen, ker se je omejil na priseljevanje in ne tudi na odseljevanje in s tem na migracije nasploh. Še najlepše osvetljujejo odnos slovenske vlade do demografskih razmer v Sloveniji v tem času njeni odgovori na anketo OZN o demografskih razmerah pri nas. Na vprašanje, kako ocenjuje vlada razmere na področju rodnosti, je vlada odgovorila, da je rodnost sploh ne skrbi (United Nations, 2002), čeprav je bila rodnost v tistem času v Sloveniji najnižja v zgodovini in čeprav smo imeli takrat negativen naravni prirastek prebivalstva. Sosednje države v regiji so v isti anketi izrazile zaskrbljenost zaradi demografskih razmer, čeprav so bile te v več državah v regiji ugodnejše kot v Sloveniji.

Prostor nam ne dopušča podrobnejše obravnave konkretnih ukrepov palete različnih politik, ki so bili sprejeti v Sloveniji do sredine prejšnjega desetletja in bi po svoji naravi lahko imeli posredne demografske učinke. Jasno izraženih demografskih ciljev ni bilo pri nobenem od njih, ni pa mogoče vedeti, ali so različne slovenske vlade vsaj potihoma upale, da bodo vsaj nekateri med njimi izboljšali naše demografske razmere. Česa takega niso z ničemer pokazale. Možno pa je, da se je pri nas zgodilo podobno kot drugod v razvitih državah. Prišlo je namreč do tega, da so se pri mnogih konkretnih ukrepih, ki so bili v začetku spodbujeni z demografskimi cilji, postopoma ti cilji izgubili, začelo pa se je poudarjati njihove socialne, ekonomske, zdravstvene in druge učinke. Številni parcialni ukrepi različnih politik v Sloveniji, ki so brez dvoma imeli številne pozitivne učinke za ljudi, družine in družbo kot celoto, niso omogočili ohranitve ravni rodnosti blizu enostavnega obnavljanja prebivalstva in s tem omilitve procesa pretiranega staranja prebivalstva in vseh posledic, ki jih to prinaša s sabo.

Stanje na področju PP v Sloveniji pa kljub vsemu ni zelo različno od stanja v številnih sosednjih in drugih evropskih državah. Če pogledamo samo na področje rodnosti, lahko ugotovimo, da številne spodbude za rojevanje v različnih državah niso dale pričakovanih rezultatov. Ponekod se je pokazal rahlo pozitiven učinek denarnih spodbud na rodnost, v mnogih drugih primerih pa ni bilo mogoče ugotoviti nobenega pozitivnega vpliva (Gauthier, 2005). To kaže, da imajo države premalo izkušenj, uporabljajo preveč ustaljene in premalo inovativne ukrepe, najverjetneje pa primanjkuje tudi materialnih sredstev in

jasno opredeljenih demografskih ciljev.

Ob koncu te točke lahko ugotovimo, da je obdobje slovenske samostojnosti in politične neodvisnosti trajalo le kratek čas, realno gledano le kakšno desetletje. Pri tem ne smemo pozabiti, da je bila že v 1990ih letih sprejeta odločitev o vstopu v EU. Po začetku pogajanj o vstopu med našo državo in EU pa je Slovenija že začela pospešeno prilagajati svojo zakonodajo evropskemu pravnemu redu. Do vstopa v EU maja 2004 je bil ta proces končan. S polnopravnim članstvom v EU pa so prišle številne nove obveznosti. Slovenija je, podobno kot druge države članice EU, dolžna vgrajevati v svojo zakonodajo številne pravne predpise, ki so sprejeti na ravni EU. Mnogi med temi predpisi so pomembni tudi za PP. Nove razmere, ki so nastale v Sloveniji po vstopu v EU, bomo obravnavali v naslednji točki.

3. Slovenija in zametki prebivalstvene politike Evropske unije

Morda se na prvi pogled zdi, da je položaj Slovenije v EU podoben njenemu položaju v drugi Jugoslaviji, še posebej po ustavnih spremembah leta 1974. Vendar je tak vtis napačen. Slovenija je v vmesnem obdobju pridobila državnost, ki ji daje v EU večjo težo, kot jo je imela v drugi Jugoslaviji, saj je EU skupnost suverenih držav. Hkrati pa se je treba zavedati, da bo morala Slovenija v EU to svojo prednost zelo tankočutno uveljavljati, saj je njena splošna ekonomska in siceršnja teža v EU bistveno manjša kot v prejšnji državi. Vse to ima pomembne posledice tudi za PP na ravni posamezne države in EU kot celote.

Pri obravnavi PP moramo izhajati iz dejstva, da nacionalne pristojnosti na veliki večini področij PP niso bile prenesene na raven EU. Ne glede na to, pa smo že dalj časa priča spreminjanju odnosa institucij EU do demografskih razmer nasploh in še bolj do številnih posledic teh razmer na ekonomskem, socialnem, političnem in drugih področjih. Ta odnos se je začel spreminjati ne samo že pred vstopom Slovenije v EU, ampak že pred slovensko politično odločitvijo za vstop v EU in pred začetkom naših pogajanj o članstvu.

Samo za ponazoritev, ne da bi se spuščali v podrobnosti, povejmo, da je bil prvi formalni pravni akt politike prostega pretoka oseb v takratni EGS sprejet leta 1968 (Carlier in Verwilgen, 2000). Temu aktu je sledilo veliko drugih v kasneje preimenovani in vse bolj razširjeni EU, ki je v drugi polovici leta 2013 postala EU-28. Prišlo je do sproščanja notranjih migracij v skupnosti. Ta proces je skupaj z nastankom Schengenskega sporazuma, njegovim širjenjem, vključno z vstopom Slovenije vanj leta 2007, in obsežnim sodelovanjem med članicami EU na področju zunanjih migracij nasploh, vodil v nastajanje vse bolj enotne in koordinirane migracijske politike EU. Ta politika pa je eminenten del PP. V zadnjih letih smo celo priča svojevrstni terminološki posebnosti znotraj EU, ko v različnih dokumentih skupnosti uporabljajo izraz mobilnost za premike oseb znotraj EU (tudi med državami članicami EU) in migracije za premike oseb med EU in tretjimi državami, čeprav je takšno razlikovanje neuskkljeno in neupravičeno z vidika mednarodnih standardnih statističnih pojmov na področju migracij.

V zadnjem desetletju so bili napori EU v prvi vrsti usmerjeni na področje koordinacije ukrepov za reševanje problemov, ki jih prinaša hitro staranje evropskega prebivalstva (European Commission, 2012). Takoj za tem pa je treba omeniti področje migracijske politike, ki je bilo že omenjeno. V prvem desetletju tega stoletja je bila osnovna filozofija

povezana z uresničevanjem ciljev iz Lizbonske pogodbe. Ta je sedaj nadgrajena v Strategiji Evropa 2020 (EC, 2010a). Za prvo lahko ugotovimo, da so avtorji študije o evropski demografski prihodnosti že leta 2007 ugotavljali, da bodo njeni cilji verjetno izpolnjeni z desetletno zamudo (EC, 2007). To je bilo še pred nastopom ekonomske krize, ki je v zadnjih petih letih poslabšala vrednosti kazalcev posameznih lizbonskih ciljev. Za drugo pa je treba reči, da je premalo upoštevala resnost ekonomske krize, čeprav je nastajala v času, ko je bila kriza že zelo očitna. Obe strategiji sta usmerjeni v boljšo izrabo virov v EU in v uveljavljanje koncepta aktivnega staranja. Z makroekonomsko, zaposlitveno, socialno in drugimi politikami bi naj v EU dosegli dolgoročno vzdržen razvoj. Strategija Evropa 2020 celo govori o pametnem in vključujočem razvoju, pri tem pa spregleda težo in globino krize ter njen vpliv na povečevanje razlik med širšimi regijami znotraj EU.

Že leta 2005 je Evropska komisija pripravila dva dokumenta – zeleni knjigi s področja PP. Prvi se ukvarja z menedžmentom ekonomskih migracij (An EU Approach, 2005a), drugi pa z demografskimi spremembami in solidarnostjo med generacijami (Confronting Demographic Change, 2005b). Dokument o migracijah je posegel na ustaljeno področje, na katerem je EU dosegla že pred tem pomembne rezultate. V dokumentu o demografskih spremembah pa se je EU znašla na povsem novem področju, kjer še išče svojo vlogo. To se kaže tudi v tem, da obravnava staranje prebivalstva, imigracije in nizko rodnost, ničesar pa ne pove o smrtnosti, ki je tudi pomemben del PP. EU se zavzema za vrnitev k demografski rasti in za zagotovitev ravnovesja med generacijami in med posameznimi fazami življenjskega cikla.

Kasneje so v Bruslju pripravili še več zelenih knjig povezanih s PP. Leta 2008 so se lotili izzivov migracij na področju izobraževalnih sistemov (Migracije in mobilnost, 2008). V tem dokumentu so v ospredju problemi otrok imigrantov v šolah in na področju izobraževanja nasploh ter kako te probleme zmanjševati in odpravljati. Zanimivo pa je, da je Komisija pri tem povsem zanemarila univerzitetno izobraževanje. To je velik problem zaradi tega, ker EU v prihodnje ne bo mogla shajati brez imigracij (Gams, 2011), hkrati pa bo potrebovala univerzitetno izobražene imigrante, ker za druge ne bo dovolj dela na trgu dela. EU pa pri tem ne more pričakovati, da bodo imigranti sami financirali svojo univerzitetno izobrazbo, saj bodo pretežno prihajali iz revnih delov sveta.

Leta 2010 sta bili sprejeti knjigi o primernih, vzdržnih in varnih pokojninskih sistemih (Towards adequate pension systems, 2010c) in o ustvarjalnih dejavnostih ali boljše rečeno poklicih, ki imajo še najbolj posredno povezavo s PP, vendar so pomembne za kakovost zaposlenih in za njihov človeški kapital (Unlocking creative industries, 2010b). Ob vseh teh dokumentih, ki imajo predvsem vlogo usklajevanja aktivnosti v članicah EU, pa je treba dodati, da ima sama EU na voljo še številne druge politike in ukrepe, ki jih lahko usmeri tudi v smeri uresničevanja demografskih ciljev. Tu mislim predvsem na strukturne sklade ter na kohezijsko in regionalno politiko. Širši evropski pristop k snovanju PP je potreben, ne glede na to, kako bodo porazdeljene pristojnosti za njeno vodenje in uresničevanje med organi EU in državami članicami. To zahteva sorodnost demografskih razmer in podobni demografski problemi v številnih državah članicah EU.

Velik del dogajanja na ravni EU, ki smo ga opisali, je ostal v Sloveniji praktično neopažen. Dejstvo, da na ravni EU postopoma nastajajo zametki vse bolj zaokrožene PP,

ni spodbudilo zavzetega snovanja, izdelave, sprejema in uresničevanja PP, ki bi odgovarjala na potrebe in izzive demografskih razmer in problemov v Sloveniji. Čeprav je ekonomska kriza prizadela Slovenijo mnogo bolj kot večino drugih držav članic EU in čeprav je splošno znano, da globoka ekonomska kriza zaostčuje demografske probleme, tudi to ni prispevalo k temu, da bi se slovenske vlade bolj sistematično lotile PP. Za ponazoritev navedimo primer sprejemanja pokojninske zakonodaje, ki bi ji težko rekli pokojninska reforma. Kljub dokumentu EU o vzdržnih pokojninskih sistemih v EU, se je slovenska politika igrala s sprejemom pokojninske zakonodaje. Posamezne stranke so si celo privoščile, da so pokojninsko zakonodajo uporabljale za politično orodje, s katerim so rušile vlado. Ob tem je nastala najbolj nenavadna koalicija, v kateri so vidno vlogo odigrali tudi sindikati, ki je predlagala glasovanje o že sprejetem zakonu na referendumu. Na referendumu je bil zakon zavržen. Po spremembi vlade, pa so v novi vladi stranke, ki so rušile prejšnjo zakonodajo, same predlagale le kozmetično spremenjeni prejšnji zakon v sprejem v parlamentu. Zakon je bil tokrat sprejet, izgubljenega pa je bilo veliko dragocenega časa. Ob vsem tem je treba dodati še to, da so spremembe v primerjavi s prej veljavnim zakonom majhne in da upokojujenci čakajo izrazito nizke pokojnine v prihodnosti (Sambt, Majcen, 2013). Nobeni od političnih strank pa se ne zdi potrebno, da bi ljudem ponudila izbiro med zaposlitvijo do višje starosti in s tem višjo pokojnino ter zgodnjim upokojevanjem in nizkimi pokojninami. Vse to se je dogajalo kljub soglasnemu opozarjanju strokovnjakov o nujnosti temeljite in zaostrenim demografskim razmeram prilagojene pokojninske reforme.

Več kot očitno je, da se vladajoči in številni drugi slovenski politiki ne zavedajo pomembnosti celovite PP za prihodnji razvoj Slovenije. Po vstopu Slovenije v EU se naša država niti ni opazneje prilagajala vse bolj zaostrenim demografskim razmeram, niti se ni zavedala negativnih učinkov krize na demografske razmere. Slovenske politične stranke so veliko bolj nagnjene k ideološkemu spopadu na več področjih PP, kot pa k oblikovanju smiselne in potrebne PP. Konkretnih primerov je več, od družinske politike, položaja in zaposlenosti žensk, splava, pa vse do mednarodnih migracij. O vsem tem tukaj ne moremo govoriti. Povejmo le, da so sedanje demografske razmere in da bodo tudi prihodnje demografske razmere v Sloveniji takšne, da bo državi potrebna kakovostna PP, tudi če je vlada in drugi nosilci PP ne bodo sprejeli. Če bo prihodnji demografski razvoj v Sloveniji prepuščen stihiji, bodo demografske spremembe tako velike, da bo potreben velik političen napor za minimalno vzdržno delovanje vseh družbenih podsistemov, od gospodarstva in trga dela, do pokojninskega in zdravstvenega sistema ter sistema dolgotrajne oskrbe, izobraževanja, obrambe in številnih drugih podsistemov. Slovenska politika je že nekaj časa precej neodgovorna do prihodnjih rodov.

4. Sklep

Prebivalstvene probleme v Sloveniji in v EU bo morala reševati PP. Ta bo morala doseči, da bodo demografski procesi zagotavljali dolgoročno vzdržno obnavljanje prebivalstva. V prihodnje lahko pričakujemo nadaljnje zniževanje smrtnosti, ki bo skupaj z nizko rodnostjo vodila do hitrega staranja prebivalstva. Zato bosta v prihodnje v Sloveniji in v EU ključna demografska procesa rodnost in migracije. Pri obeh so prisotni številni problemi, njihovo reševanje pa bo odvisno od izdelave, sprejema in izvajanja

kakovostne PP. Zanj pa lahko zapišemo, da se bo morala odvrniti od pasivnega prilagajanja spremembam k aktivnemu oblikovanju dolgoročno vzdržnega obnavljanja prebivalstva.

LITERATURA IN VIRI

- Akcijski program mednarodne konference o prebivalstvu in razvoju*, Kairo, od 5. do 13. 9. 1994, OZN in Ministrstvo za delo, družino in socialne zadeve, Nacionalni komite za demografsko politiko, Ljubljana 1994.
- Carlier, J.-Y. and Verwilghen, M., eds., (2000). *Thirty Years of Free Movement of Workers in Europe*. Proceedings of the conference, Brussels, 17-19 December 1998. Official Publications of the European Communities, Brussels. 312 str.
- European Commission (2005a) *On an EU Approach to Managing Economic Migration*, Green Paper, Brussels, 11. 1. 2005.
- European Commission (2005b) *Confronting demographic change: a new solidarity between the generations*, Green Paper, Brussels, 16. 3. 2005.
- European Commission (2007) *Europe's demographic future: Facts and figures on challenges and opportunities*, Brussels.
- European Commission (2008) *Migracije in mobilnost: izzivi in priložnosti za izobraževalne sisteme v EU*, Zelena knjiga, Bruselj, 3.7. 2008.
- European Commission (2010a) *EUROPE 2020 A strategy for smart, sustainable and inclusive growth*, Brussels, 3. 3. 2010
- European Commission (2010b) *Unlocking the potential of cultural and creative industries*, Green Paper, Brussels.
- European Commission (2010c) *Towards adequate sustainable and safe European pension systems*, Green Paper, Brussels.
- European Commission (2012) *Demography, active ageing and pensions*. Social Europe guide, Vol. 3, Brussels.
- Gams, M. (2011) Evropska demografska implozija. V: Malačič, J. in Gams, M., ur., *Soočanje z demografskimi izzivi*, Zbornik 14. Mednarodne multikonference INFORMACIJSKA DRUŽBA – IS 2011, Zvezek B, 10. – 11. Oktober 2011, Institut »Jožef Stefan«, Ljubljana.
- Gauthier, A. H. (2005). Trends in policies for family – friendly societies. V: Macura, M., Mac Donald, A.L. and Haug, W. (eds.) *The New Demographic Regime. Population Challenges and Policy Responses*. United Nations, New York and Geneva. Str. 95-110.
- Malačič, J. (1984). Demografske razmere v Sloveniji. *Teorija in praksa* 21 (7-8): 683-701.
- Malačič, J. (1999). Demografske razmere in krize na Slovenskem. V: Borak N. in Lazarević, Ž. (ur.) *Gospodarske krize in Slovenci*. Ekonomska knjižnica, Inštitut za novejšo zgodovino in Zveza ekonomistov Slovenije, Ljubljana. Str. 59-75.
- Malačič, J. (2005). Negotova demografska prihodnost Slovenije ter nujnost oziroma možnosti prebivalstvene politike. V: *Na dveh straneh meje*, ur. Nadia Roncelli, 40. Študijski dnevi Draga 2005, Mladika, Trst 2006.